
روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی
با تأکید بر «نظریه‌ی برپایه»
(گراند تئوری GTM)

نوشته‌ی:

مقصود فراستخواه

www.ketab.ir

سرشناسه: فراستخواه، مقصود ۱۳۳۵-
عنوان و نام پدیدآور: روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر «نظریه‌ی برپایه»
(گرانددتوری، GTM) / نوشته‌ی مقصود فراستخواه

مشخصات نشر: تهران: نشر آگاه، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۲۲۵ ص

شابک: ۴-۳۶۵-۴۱۶-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۱۹

موضوع: علوم اجتماعی- تحقیق - روش‌شناسی
موضوع: Social sciences - Research - Methodology

رده‌بندی کنگره: ۹۱۳۹۵ / ۴ ف / H۶۲

رده‌بندی دیویی: ۰۰۱/۴۲

شماره‌ی کتابشناسی ملی: ۳۳۵۴۹۱۰

www.ketab.ir

روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی

با تأکید بر «نظریه‌ی برپایه»

(گراندد تئوری GTM)

نوشته‌ی: مقصود فراستخواه

چاپ یکم: پاییز ۱۳۹۵، آماده‌سازی و نظارت بر چاپ: دفتر نشر آگاه
(آماده‌سازی و صفحه‌آرایی: سمیه حسینی، نمونه‌خوانی: فرهاد گلچین، ناظر چاپ: هومن بخشی)

طراح جلد: محمودرضا لطیفی

چاپ و صحافی: فرهنگ‌بان

چاپ یازدهم: ۱۴۰۰

شمارگان: ۲۲۰ نسخه

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است

انتشارات آگاه

خیابان انقلاب، شماره‌ی ۱۳۳۰، تهران ۱۳۱۴۶

فروش اینترنتی: www.agahbookshop.ir

قیمت: ۵۶,۰۰۰ تومان

فهرست

۹	پیش‌گفتار مؤلف
۱۱	مقدمه
۱۹	نوشتۀ ی محمدامین قانمی راد
۱۹	درآمد بحث
۱۹	گراندد تئوری در برابر «گرنند تئوری»
۲۳	فصل یکم: روش‌های تحقیق کیفی؛ چیستی و چرایی
۲۳	درآمد
۲۳	سرمشق کیفی در پژوهش علمی
۲۸	مهم‌ترین تمایزات روش‌های پژوهش کمی با روش‌های کیفی؛ به سوی درکی بهتر از «نظریه‌ی برپایه»
۳۳	دیگر تمایزهای روش تحقیق کمی با روش تحقیق کیفی
۳۳	۱. مقادیر / معانی
۳۴	۲. پهنا / ژرفا
۳۵	۳. نظریه / جهان
۳۸	۴. وضع آزمایشگاهی / وضع طبیعی
۳۸	۵. جمعیت / موقعیت
۳۹	۶. اتیک / امیک
۴۱	۷. تبیین / توضیح
۴۲	۸. تکنیک / تفهم، دقت / عمق
	فصل دوم: پس‌پشت روش تحقیق، خبرهایی هست؛ چهار نگاه
۴۷	متفاوت به دعاوی دانش، به حقیقت، به تحقیق، و به معرفت علمی

۴۷	درآمد
۴۸	سایه‌ی مفروضات محققان بر تحقیقات
۴۹	یکم: مفروضات آنتولوژیک و ایستمولوژیک
۵۱	دوم: مفروضات ریتزر
۵۶	سوم: مفروضات هرشهایم و کلین
۵۷	چهارم: استعاره‌های ما درباره‌ی تحقیق
۶۵	فصل سوم: انواع تحقیقات کیفی
۶۷	۱. مردم‌نگاری
۷۰	۲. تحقیق پدیدارشناسی
۷۱	۳. موردکاوی
۷۴	۴. تحقیق روایی
۷۶	۵. «نظریه‌ی برپایه» GT (ژردی کِشی نظریه)
۷۹	فصل چهارم: خاستگاه، مبانی و کاربرد «نظریه‌ی برپایه»
۷۹	خاستگاه «نظریه‌ی برپایه»
۸۳	چی تی ام در چه سنت نظری توسعه یافت؟
۸۷	کی به سراغ «نظریه‌ی برپایه» می‌رویم؟
۸۸	نخست: وقتی که نظریه‌ای نیست (عدم کفایت نظریه)
۸۹	دوم: نیاز به گزاره‌های فرضیه‌ای بیش‌تر (عدم کفایت فرضیه)
	سوم: نیاز به نظریه‌ای برای این‌جا و اکنون (نظریه‌ی متصل و نه منفصل، نظریه‌ی واقعی و نه صوری)
۹۱	
۹۵	فصل پنجم: نسخه‌های پنج‌گانه‌ی «نظریه‌ی برپایه»
۹۶	۱. نسخه‌ی کلاسیک (CL-GTM)
۹۹	۲. نسخه‌ی سیستماتیک (SY-GTM)
۱۰۴	۳. نسخه‌ی ساختن‌گرا (CO-GTM)
۱۰۶	۴. نسخه‌ی تحلیل موقعیت (SA-GTM)

- ۱۱۱ مرحله‌ی یکم: نقشه‌ی موقعیت
- ۱۱۳ مرحله‌ی دوم: نقشه‌ی عرصه‌ها و جهان‌های اجتماعی آن
- ۱۱۴ مرحله‌ی سوم: نقشه‌ی وضعیت
- ۱۱۵ ۵. نسخه‌ی «تحلیل ابعاد» (DA-GTM)
- ۱۱۹ داده‌ها چیستند و محققان با آن‌ها چه می‌کنند؟
- ۱۲۰ داده‌های حاوی معانی؛ محقق در نقش ریخته‌گر
- ۱۲۰ داده‌های آبستن معانی؛ محقق در نقش قابله
- ۱۲۱ داده‌های بازی معنایی؛ محقق در نقش مفسر
- ۱۲۱ داده‌های ترفند معنا؛ محقق در نقش افشاگر
- ۱۲۲ داده‌های رقص معانی؛ محقق در نقش تماشاگر
- ۱۲۵ فصل ششم: به سوی داده‌ها اما با حساسیت نظری
- ۱۲۵ حساسیت نظری
- ۱۲۷ ذهن باز و نه ذهن خالی
- ۱۲۹ رفتار ما با داده‌ها در تحقیقات جی تی ام
- ۱۳۴ جامعه و نمونه
- ۱۳۹ ابزارهای گردآوری داده‌ها
- ۱۴۷ فصل هفتم: تحلیل داده‌ها و کدگذاری‌ها
- ۱۴۷ بیوستگی گردآوری داده‌ها با تحلیل داده‌ها
- ۱۴۸ کار خلاق بر روی داده‌ها؛ عنصر مرکزی در «نظریه‌ی برپایه»
- ۱۵۲ کدگذاری باز
- ۱۶۰ مثال کاربردی از عمل مفهوم‌سازی و مقوله‌ای کردن در کدگذاری باز
- ۱۶۳ مقوله‌ای کردن چندسطحی و تشکیل خوشه‌های مقوله‌ای
- ۱۶۴ مثال کاربردی از سطح دوم مقوله‌ای کردن در کدگذاری باز
- ۱۶۷ ورطه‌های کدگذاری باز
- ۱۶۹ کدگذاری محوری یا کدگذاری نظری
- ۱۷۲ اکتشاف پدیده‌ی اصلی در حوزه‌ی معنایی

پیش‌گفتار مؤلف

بگذارید چراغ علم‌ورزی روشن بماند تا بتوانیم در روشنی آن پی‌آواز حقیقتی بدویم. تحقیق به همین دلیل از نظر من نه تنها کنش معرفتی و علمی است، عملی اخلاقی نیز هست. انسانیت نیاز دارد زندگی اجتماعی خود را مرتب تنظیم مجدد بکند. این اما جز به «دانشی موثق» میسر نمی‌شود؛ دانشی که بتوان اعتبار آن را به معیار میان ذهنی و عمومی، راستی‌آزمایی کرد. روش‌های پژوهش در این‌جاست که ارزش و اهمیت پیدا می‌کنند. به همین خاطر سواد است درس‌ها و بحث‌های روش تحقیق گرم و پررونق بمانند. من به‌نوبه‌ی خود برای تدریس روش‌های تحقیق کیفی به فرزندان این سرزمین و نسل آینده‌ی علمی وقت می‌گذارم. این کتاب حاصل سلسله درس‌هایم درباره‌ی روش تحقیق «گراندد تئوری» است. طی چند سال در کلاس‌های متعدد درس روش تحقیق در رشته‌های مختلف دکتری و یا دوره‌های آزاد انجمن‌های علمی با دانشجویان علاقه‌مند بحث و تدقیق شده است. لازم است از انجمن جامعه‌شناسی ایران تشکر کنم که مبتکر برگزاری این دوره‌ها در سال‌های اخیر بود. دوستان خوبی در آن‌جا برای ضبط مباحث کلاس پنده و تحریر آن از روی فایل صوتی زحمت کشیدند؛ آقای ابوالفضل حاجی‌زاده، خانم مریم غلامی و خانم فلاح و..... باید از جناب دکتر محمدامین قانع‌ی‌راد سیاست‌گذاری کنم که هم در جای یک دانشمند در آشنای علوم اجتماعی و هم در مسئولیت رئیس انجمن جامعه‌شناسی

ایران انصافاً نقش مؤثری در پیشبرد دانش و آگاهی انتقادی داشتند. برای برنامه‌ریزی و اجرای بهتر دوره‌های روش تحقیق اهتمام می‌ورزیدند. همین بود که وقتی نقطه‌ی آخرین سطر کتاب را گذاشتم زنگ زدم و متن کتاب را به ایشان ایمیل کردم و خواهش کردم هر وقت خواندند نقدها و ملاحظات‌شان را محبت کنند برای من بفرستند و اگر مایل بودند مقدمه‌ای نیز بر آن بنویسند. هر دو درخواست به لطف بزرگواری ایشان (به‌رغم مشغله‌ی زیاد) پذیرفته شد. از نکات بسیار خوب‌شان در ویرایش کتاب بهره بردم و اکنون مقدمه‌ی باارزش ایشان در آغاز کتاب آمده است. از جناب حسین‌خانی مدیر محترم انتشارات آگاه و همه‌ی همکاران‌شان در این نشر خوب کشورمان به خاطر یاری‌های مؤثر برای افروخته ماندن نور آگاهی در ایران عزیز تشکر می‌کنم. امیدوارم مباحث کتاب برای دانشمگایان و همه‌ی محققان علاقه‌مند به این حوزه، خصوصاً در تحقیقات و مطالعات اجتماعی و به‌ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی حاوی چیزی باشد و مفید واقع بشود. نویسنده مایل است از نقدها و ایرادهای استادان این عرصه و همه‌ی خوانندگان، در ویرایش نسخه‌های بعدی استفاده بکند.

مقصود فراستخواه

مرداد ۱۳۹۵